

stadda intresse öfvertaga och bekosta samtliga folkskolelärnarnes aflöning, men som detta förslag då icke kunde vinna Riksdagens bifall, har jag, som är en varm vän af folkskoleväsendets bestånd och framåtskridande, icke tvekat att nu återupptaga samma förslag, då jag, under åberopande af de motiver, som i nämnda motion äro framlagda, vågar vördsamt föreslå:

att Riksdagen för sin del måtte besluta och i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta uppgöra ny stat för folkskoleväsendet, så att hela lönen till samtliga folkskolelärnarne i riket måtte af staten bekostas.

Om remiss till vederbörligt Utskott anhålles.

Stockholm den 29 Januari 1873.

J. Andersson,

från Göteborgs och Bohus län.

Häruti instämma:

J. M. Wikström,

från Bohus län.

Pehr Benjaminsson,

från Elfsborgs län.

N:o 121.

Af Herr J. Andersson, från Göteborgs och Bohus län, derom att Kongl. Maj:ts den 9 December 1871 meddelade beslut angående de Hvitfeldtska stipendiihemmanen icke måtte vinna tillämpning i fråga om exekutiv försäljning af äbörätten till dessa hemman.

Genom testamente af den 22 Januari 1664 blef af Margaretha Hvitfeldt, enka efter Thomas Dyre, skänkt till dåvarande gymnasium, numera

högre elementarläroverket i Göteborg, för den derstädes studerande ungdomens underhåll under vistelsen vid läroverket, 2:ne säterier, nemligen Sundsby i Walla socken på ön Tjörn och Åby i Berffendals socken af Sotenäs härad, och dessutom omkring 140 hela hemman af in- och utsocknefrälse-natur, belägna i skilda trakter af Göteborgs och Bohus län, men dock till största antalet i Sotenäs och Stångenäs härader samt på Oroust och Tjörn. Denna stora donation har enligt gifvarinnans förordnande på det sätt kommit nämnda läroverk till godo, att de icke före donationen till andra ändamål anordnade räntorna å stiftelsens hemman årligen af åboarne erläggas till läroverket, och hvaraf bildats en fond, från hvilken stipendier af större och mindre belopp till skolungdomen utdelas.

Derjemte förordnades af enkefru Hvitfeldt i testamentet, att de bönder, som voro åboar på hemmanen, icke finge efter hennes död betungas med några »osedvanliga» pålagor med mera som till deras skydd mot godtycket i testamentet återfinnes; — men genom Kongl. brefvet den 8 Mars 1815 blef, bland annat, den åboarne ålagda dagsverksskyldighet till förutnämnda 2:ne säterier, utgörande $6\frac{1}{8}$ mantal, för en tid af 30 år utbytt mot förbindelsen att erlægga en viss årlig afgift till stipendiifonden, hvilken afgift bestämdes till 4 à 8 tunnor korn af hvarje helt hemman, allt efter hemmanens bättre eller sämre beskaffenhet, och detta åliggande förnyades efter berörda tids förlopp på ytterligare 30 år. — Denna förvandling af dagsverksskyldigheten — hvilket åliggande, i anseende till säteriernes jämförelsevis ringa beskaffenhet, icke ifrån början kunnat vara annat än mindre betydligt — var säkerligen stridande emot ofvannämnda förordnande i testamentet, att åboarne ej vidare skulle få betungas med utgifter, än som voro brukliga i gifvarinnan Fru Hvitfeldts tid. — Emellertid utgör hela skatten, nemligen hemmansräntan och nyssnämnda kornskatt, som af hvarje helt mantal årligen bör erläggas till stipendiifonden, i medeltal för de bättre hemmanen circa 120 R:dr och för de öfriga circa 80 R:dr, hvilka belopp i någon mån omvexla efter markegångspriset å nämnda spanmålsslag. — Detta skattebelopp utgör, som sagdt är, allt hvad åboarne å de Hvitfeldtska stipendiihemmanen erlægga till läroverket. — Redan af detta jämförelsevis ringa skattebelopp ådagaläggas så väl huru mycket åboarne blifvit gynnade i Fru Hvitfeldts testamente, som ock att de äro *åboar* och ingalunda arrendatorer. Hvad vidare deras åborätt å hemmanen vidkommer har, utom förordnandet i Fru Hvitfeldts testamente till deras skydd emot förhöjda skatter, genom Kongl. brefvet den 29 Mars 1768 stadgats, att besittningsrätten borde gå i arf till åboarnes barn och bröstarfvingar. — Detta stadgande är vidare bekräftadt medelst Kongl. brefvet den 8 Mars 1815, hvori åboarne, deras enkor och bröstarfvingar erhöllo samma åbo- och besittnings-

rätt till ifrågavarande hemman, som enligt Kongl. Kammar-kollegii kungörelse den 29 Februari 1808 var stadgad för åboar å kronohemman, dock med undantag af rättigheten att emot erläggande af vissa års räntor erhålla skatte- eller eganderätt till hemmanen.

Vid riksdagen åren 1847—1848 väcktes emellertid en motion rörande hemmanens upplåtande till åboarne under skatte- eller eganderätt emot erläggande till stipendiifonden af en med afseende på åborätten lämplig löseskilling; i anledning hvaraf dåvarande *Bondeståndet*, uti skrifvelse den 7 September 1848, hos Kongl. Maj:t derom gjorde underdånig hemställan; men ehuru Kongl. Kammar-kollegium i underdånigt utlåtande den 14 Oktober 1850, för sin del, förordade skatteförsäljningen, blef densamma likväl medelst Kongl. brefvet den 11 April 1853, såsom stridande emot Fru Hvitfeldts testamente, afslagen. — Endast få år derefter förnyade *Rikets Ständer* uti underdånig skrifvelse den 20 Maj 1857, bland annat, nyssnämnda hemställan om hemmanens upplåtande till åboarne under skatterätt; men genom Kongl. Maj:ts nådiga beslut af den 9 December 1871 vägrades för andra gången bifall dertill. — Då afsigten med hemmanens försäljning till skatte åt åboarne var ej mindre att bereda dem den större trygghet eganderätten i jämförelse med åborätten medför och att åboarne sålunda skulle blifva befriade ifrån en stundom nog sträng behandling vid åboskyldigheternas utkräfvande, än ock att på samma gång förskaffa läroverket en betydligt ökad inkomst genom löseskillingen för hemmanen, så hade man föreställt sig, att saken skolat röna framgång.

Emellertid och under det Rikets Ständers förberörda underdåniga skrifvelse af den 20 Maj 1857 om skatterätt å hemmanen för åboarne ännu var oafgjord inkom, år 1870, ifrån kurotorerne öfver Kongl. och Hvitfeldska stipendiüstiftelsen följande förslag, nemligen:

1:o) att Kongl. kungörelsen af den 8 Maj 1863 angående en utvidgad frihet i afseende på öfverlåtelse af kronohemman finge i hänförliga delar tillämpas på Kongl. och Hvitfeldska stipendii-inrättningens hemman, och i sammanhang dermed

2:o) att åborätt å dessa hemman, som således skall under vissa för åborätten stadgade vilkor till oskyld person frivilligt öfverlätas, äfven måtte kunna för åboarnes skuld utmätas och under enahanda vilkor underkastas exekutiv försäljning.

Detta sistnämnda förslag om åborättens exekutiva försäljning för åboarnes skuld hade redan såsom sådant hos åboarne väckt fruktan och bekymmer för framtiden; men isynnerhet sedan detsamma den 9 December 1871 generellt vunnit Kongl. Maj:ts nådiga bifall. — Med det här begagnade uttrycket generellt menas nemligen, att de vilkor, hvarunder berörda

exekutiva försäljning af åborätten skulle ske ännu icke äro bestämda, utan böra dessa vilkor, enligt högstberörda beslut af den 9 December 1871, af kuratorerne föreslås, hvarefter de af Kongl. Maj:t skola komma att fastställas; — och upplysningsvis må nämnas, att frågan är remitterad till utlåtande af Konsistorium i Göteborg, enligt nyligen meddelad uppgift i Ekklesiastik-departementet.

Enligt hvad förut är anfördt, innehafva åboarne å de Hvitfeldtska hemmanen fullständig åbo- och besittningsrätt med arfsrätt dertill för bröst-arfvingar, och kunna alltså icke, såsom stundom händt, förblandas eller jmföras med arrendatorer. — Likaledes är nämndt, att för hvarje helt mantal årligen erlägges till stipendiifonden circa 120 R:dr af de bättre hemmanen och circa 80 R:dr af de mindre goda hemmanen. Här af visar sig, att åboarne, med undantag af nyssnämnda skattebelopp till stipendiifonden, innehafva samma inkomst af hemmansbruket, som derest de vore egare till hemmanen. — Skulle nu, på sätt af kuratorerne är hemställt och af Kongl. Maj:t nu är generelt beslutadt, åborätten kunna tagas i mät och för åboarnes skuld på exekutiv auktion försäljas; med hvilket belopp tror man väl att blotta besittningsrätten skulle kunna betalas?

Alldeles gifvet och klart är det ju, att åborätten icke kunde betalas annorlunda än mycket lågt i jmförelse med en eganderätt till hemman. Antag till exempel att för *åborätten* erhöles 1,500 R:dr för ett helt mantal af de medelmåttigt goda hemmanen. Årliga räntan derå efter 5 procent utgör blott 75 R:dr; — men vore nu saluvärdet för hemmanet — om det med eganderätt kunde förvärfvas — t. ex. 16,000 R:dr och derjemte antoges att detsamma i behållen årlig inkomst lemnade 5 procent af detta saluvärde, så erhöles 800 R:dr i sådan inkomst. — Då det förut är anfördt, att innehafvaren till stipendiifonden icke har större utgift än i medeltal circa 100 R:dr för ett helt mantal, så skulle han som brukare och åbo på hemmanet erhålla en årlig inkomst af nämnde 800 R:dr, blott minskad med nyssberörda utgift 100 R:dr till stipendiifonden — eller 700 R:dr; — men i stället för detta belopp skulle åboen genom den exekutiva försäljningen af åborätten för 1,500 R:dr få se sin årliga inkomst reducerad till 75 R:dr, utgörande, på sätt förut är nämndt, 5 procent å försäljningsbeloppet för *åborätten*.

Huru ruinerande och hård för åboarne en dylik tvångsförsäljning af besittningsrätten till hemmanen blefve, visar tydligen det nu anförda exemplet, och att en stor del af åboarne genom ett sådant försäljningssätt, ofta för en mindre betydlig skuldpost, skulle komma att skiljas från hemmanen utan någon nämnvärd köpeskilling torde kunna anses som säkert.

Det af kuratorerne uppgifna skälet för oftanämnda stränga åtgärd och hemställan skall vara det, att en del af åboarne icke iakttagit och uppfyllt sina åligganden, utan vanskött hemmanen och icke erlagt sina skatter. — Det kan väl ej bestridas, att detta förhållande icke så sällan egt rum; men jemväl måste det medgifvas, att mindre stränga medel finnas att förebygga åboarnes försumlighet än den af dessa så mycket fruktade exekutiva försäljningen af deras besittningsrätt.

Det ena medlet mot åboarnes försumlighet vore, att det redan befintliga stadgandet af besittningsrättens förlust för åboarne vid sådana tillfällen, då grof underlåtenhet i uppfyllandet af deras skyldigheter visade sig, blefve med all möjlig urskiljning tillämpadt.

Det andra medlet mot åboarnes försumlighet vore det, att deras borgesmän tillhölles att fullgöra de förbindelser, de för åboarne iklädt sig. — Ehuru hvarje åbo, sedan långt tillbaka, måst ställa borgen för uppfyllandet af sina åboskyldigheter, såsom för husbyggnad, häfd och skatter, har det likväl ytterst sällan kommit i fråga, att borgesmännen blifvit lagsökta för sina förbindelser, då åboen sjelf ej kunnat fullgöra hvad honom ålegat. — Om nu deremot detta något oftare skett, skulle deruti funnits ett godt korrektiv mot erhållande af så oordentliga åboar som uti ofvanberörda underdåniga hemställan af kuratorerna är uppgifvet — ty en vårdslös person skulle blott med stor svårighet kunnat anskaffa borgesmän, som velat ikläda sig så dryga förbindelser som de förutnämnda i sjelfva verket äro; — och man kan derföre påstå, att en stor del af den vårdslöshet som vissa af åboarne å de Hvitfeldska hemmanen låtit komma sig till last, utan tvifvel har sin rot i slappheten att icke tillhålla borgesmännen för åboarne att uppfylla borgensförbindelserne, och hvilka ju eljest icke tjena till den minsta nytta.

Vid första tanken på åboens skiljande från besittningsrätten, på sätt förut är anfördt, skulle det kunna synas som denna åtgärd vore lika sträng och äfventyrlig som besittningsrättens exekutiva försäljning för åboens skuld; — men vid närmare begrundande bör dock märkas, att åboarne i förra fallet stode under uppsigt af sin styrelse, kuratorerne, hvilka endast i svårare fall af försummelse kunde komma att tillämpa föreskriften om åborättens förlust; — men åter i sednare fallet, eller beträffande besittningsrättens exekutiva försäljning för skuld, blefve åboarne beroende af hvarje fordringsegares utsökningsåtgärder, hvilka åtgärder icke lemnade åboarne något rådrum.

Begge de uppgifna medlen mot vårdslösa åboar å Hvitfeldtska hemmanen skulle otvifvelaktigt verka fullt ut så mycken förbättring af åboarnes

ställning och bidraga till deras ordentlighet som den stränga åtgärden att å exekutiv auktion sälja bort åborätten för en obetydlig penning.

Beträffande den uti 1:a punkten af kuratorernes underdåniga förslag omförmälda och genom Kongl. Maj:ts nådiga beslut den 9 December 1871 generelt bifallna frivilliga öfverlåtelsen till oskyld person af åborätten till hemmanen i öfverensstämmelse med Kongl. kungörelsen den 8 Maj 1863 angående transport af kronohemman, må äfven anmärkas, att sådana öfverlåtelser af besittningsrätten utan tvifvel endast i nödfall skulle komma att ske af åboarne. Skälet till detta påstående är till någon del detsamma som här ofvan redan är anfördt rörande den exekutiva försäljningen af åborätten, nemligen att för densamma icke kunde påräknas mer än en, i förhållande till eganderättsvärdet, obetydlig transportskillning. Fördelen för åboarne af denna frivilliga öfverlåtelse blefve visserligen någon; men långt ifrån så betydlig, att den bort läggas till grund för beslutet om besittningsrättens exekutiva försäljning.

Till följd af hvad nu är anfördt rörande den exekutiva försäljningen af åbo- och besittningsrätten till ifrågavarande hemman för åboarnes skuld och hvad dermed eger sammanhang, är det min vördsamma anhållan,

att Riksdagen täcktes taga denna för åboarnes existens så viktiga fråga i varmt öfvervägande samt hos Kongl. Maj:t göra underdånig hemställan derom, att det ännu icke fullständigt fattade beslutet om åborättens exekutiva försäljning för skuld icke måtte blifva gällande, och åboarne på omkring 140 hela hemman sålunda förskonas ifrån de för dem svåra följderna af ett definitivt stadgande härom.

Om remiss till vederbörligt Utskott anhålles ödmjukligen.

Stockholm den 30 Januari 1873.

J. Andersson,
från Göteborgs och Bohus län.